

Od jugoslovanskega baleta do postjugoslovanskega sodobnega plesa: premene sodelovalnih praks med makedonsko in slovensko plesno sceno

Gljučne besede: balet, ples, Slovenija, Makedonija, sodelovalne prakse, plesni festivali

Namen tega prispevka je: prvič, ponuditi prvi (preliminarni) pregled sodelovanja med slovenskimi in makedonskimi baletnimi in plesnimi umetniki, nacionalnimi institucijami in nevladnimi organizacijami v zadnjih 25 letih, tj. odkar sta Slovenija in Makedonija postali samostojni državi, s krajšim ekskurzom v čas pred tem obdobjem, in drugič, predstaviti *prima vista* analizo glavnih dosežkov pa tudi ovire pri teh sodelovalnih praksah.

Kar zadeva institucionalne kulturne vezi med Makedonijo in Slovenijo v času nekdanje Jugoslavije, so za našo temo najpomembnejše tri manifestacije, ki so povezane z opero in baletom: *Baletni bienale* in *Srečanje jugoslovanskih baletnih umetnikov* v Ljubljani ter festival *Majski operni večeri* v Skopju. Prvi *Baletni bienale* je potekal leta 1960 v okviru 7. *Ljubljanskega festivala*. Baletni ansambel Makedonskega narodnega gledališča iz Skopja je dobil tretjo nagrado, njegova članica Natka Penušliska pa je bila nagrajena kot najboljša klasična solistka. Ta manifestacija je redno potekala do leta 1989, ko se je zgodila zadnjič. V sedemdesetih letih je *Baletni bienale* eksperimentiral z novo prakso – v okviru nekaterih edicij festivala so poleg gostovanja jugoslovanskih baletnih institucij predstavili tudi posebne skupne produkcije (baletne koncerte) z baletnimi plesalci iz teh ustanov, med katerimi so bili tudi udeleženci iz Skopja. Pozitivne izkušnje s koncertnimi baletnimi predstavami, v katerih so nastopali plesalci iz vse Jugoslavije, so spodbudile nastanek nove baletne manifestacije v Ljubljani, imenovane *Srečanje jugoslovanskih baletnih umetnikov*. Prvo *Srečanje* je bilo leta 1978 in je nato potekalo redno do leta 1989 (tj. skupaj dvanajstkrat). Makedonski baletni plesalci so bili na dogodek redno vabljeni. *Majski operni večeri* je manifestacija, ki je bila ustanovljena leta 1972 kot mednarodni operni festival. V zgodnjem obdobju so na festival vabili soliste, dirigente in ansamble iz Jugoslavije in sosednjih balkanskih držav. Programski koncept manifestacije so pozneje spremenili; program, ki je prvotno temeljil na jugoslovanskem in balkanskem sodelovanju, so razširili na umetnike iz Evrope, Amerike, Azije in Avstralije. Poleg opere je program vključeval tudi koncerte in baletne predstave. Leta 1984 so opustili načelo zastopanja opernih hiš s celotnimi

ansambli in se preusmerili na ustvarjanje predstav s solisti iz različnih gledališč. Slovenski pevci in dirigenti so bili pogosti gostje na *Majskih opernih večerih*, vendar se je njihovo število po letu 1984 občutno zmanjšalo zaradi prehoda na drugačen model oz. koncept organizacije.

Uradne kulturne politike novoustanovljenih držav so se deklarativno zavzemale za ohranjanje kulturnih povezav, ki so obstajale v času nekdanje Jugoslavije. Tak pristop lahko zasledimo v ratificiranih sporazumih med Slovenijo in Makedonijo na področju kulture. »Sporazum o sodelovanju v izobraževanju, kulturi in znanosti med Vlado Republike Makedonije in Vlado Republike Slovenije«, ki je postavil temelje za nadaljnje sodelovanje na ravni nacionalnih vlad, je bil podpisan leta 1993. Ta sporazum je zagotovil ustrezno pravno podlago za nadaljnje normativne akte, ki so urejali konkretne načine in oblike sodelovanja v kulturi. Splošni vtis je, da je bila stopnja medkulturne izmenjave, ki so jo predvidevali ti dvostranski sporazumi, dokaj skromna in neambiciozna, zlasti na področju plesa, kjer je bila izrecno predvidena izmenjava folklornih plesnih skupin, medtem ko izmenjave baletnih predstav in predstav sodobnega plesa sploh niso omenjene.

Podatki za obdobje 1990–2015 kažejo dokaj klavrno podobo sodelovanja med nacionalnimi opernimi in baletnimi hišami po tem, ko sta se ti dve nekdanji jugoslovanski republiki osamosvojili. Zaradi povezav na višji (uradni) institucionalni ravni so v zadnjih 25 letih v Makedoniji gostovali le trije slovenski operni in baletni umetniki. Po eno baletno predstavo sta izvedla Slovensko narodno gledališče Maribor leta 2006 na festivalu *Ohridsko leto* in Slovensko narodno gledališče Ljubljana leta 2008 na festivalu *Tanc Fest* v Skopju. Po drugi strani pa je v tem obdobju v slovenskih baletnih institucijah gostovala le ena makedonska koreografka – Risima Risimkin, ki je leta 2010 v Ljubljani uprizorila svoj avtorski projekt.

Za razliko od okorne organizacije nacionalnih institucij, ki se niso odzvale na nove potrebe glede sodelovanja, izmenjave in mreženja po razpadu nekdanje Jugoslavije, so se nove nevladne organizacije uveljavile kot vzporedni sistem kulturne ponudbe. Za zgodovino slovenskega sodobnega plesa je bilo prelomno leto 1984, ko je nastal Plesni Teater Ljubljana (PTL) kot prva profesionalna sodobnoplesna skupina v Sloveniji. PTL je bil sestavni del alternativne kulturne scene v Ljubljani in hkrati pomemben inkubator plesalcev in koreografov; mnogi med njimi so danes vodje pomembnih plesnih skupin in/ali kulturnih nevladnih organizacij. V Makedoniji sta bili za sodelovanje med Slovenijo in Makedonijo pomembni dve nevladni organizaciji: Interart (od leta 1996) in Lokomotiva (od leta 2003). Predstavljata novo obliko organizacije, za katero je značilna hitra in aktivna vzpostavitev povezav in odnosov, ki vodijo h kulturni in umetniški izmenjavi in distribuciji, vključno z dvema pomembnima plesnima festivaloma, ki sta jih sprožila: *Tanc Fest* (od leta 2005) in *LocoMotion* (od leta 2008 do leta 2015). Makedonske in slovenske kulturne nevladne organizacije so

aktivne tudi v okviru regionalnih plesnih platform. Regionalno mrežo Nomad Dance Academy je leta 2005 ustanovilo šest organizacij, med njimi Fičo Balet iz Ljubljane in Lokomotiva iz Skopja, kot platformo za sodelovanje, ustvarjanje, promocijo in izobraževanje na področju sodobnega plesa. Drugi pomemben projekt z regionalnimi značilnostmi, ki vključuje tudi makedonske in slovenske izvajalce in koreografe, je *Balkan Dance Project*.

V času svojega obstoja jugoslovanska federacija ni zagotavljala samo materialne podpore profesionalnim gledališkim institucijam, temveč je tudi spodbujala kulturno sodelovanje med republikami. Zlasti neverbalne oblike umetniškega izražanja, kot sta balet in ples, so dobro funkcionirale v večnacionalni in večjezični državi, kot je bila socialistična Jugoslavija. Proces razpada nekdanje Jugoslavije in vzpostavitev neodvisnih držav, med njimi Makedonije in Slovenije, sta povzročila velike spremembe na področju plesa in opere. Glavne značilnosti teh sprememb so bile po eni strani hitro upadanje sodelovanja med nacionalnimi baletnimi in opernimi institucijami, po drugi strani pa postopno povečevanje sodelovanja med nevladnimi organizacijami, ki so dejavne pri ustvarjanju, promociji in izmenjavi sodobne plesne produkcije. Vendar pa kulturne nevladne organizacije v Makedoniji in Sloveniji delajo v slabih materialnih razmerah. Upamo, da bodo nacionalne kulturne politike obeh držav končno priznale njihov pomen in bolj podpirale njihova prizadevanja za izboljšanje plesne produkcije v lokalnem okolju ter za razvoj bilateralnega, regionalnega in mednarodnega sodelovanja. Poleg tega bi priporočili bolj proaktivno vladno politiko pri spodbujanju bilateralnega kulturnega sodelovanja med makedonskimi in slovenskimi nacionalnimi kulturnimi ustanovami, zlasti gledališkimi, baletnimi in opernimi.